

Bioforsk Rapport

Bioforsk Report

Vol. 8 Nr. 123 2013

Skjøtselsplan for kystlynghei

Risøya, Rødøy kommune, Nordland

Maja S. Kvalvik¹ og Marit Dyrhaug²

¹ Bioforsk Nord Tjøtta

² Norsk Landbruksrådgiving Helgeland

Forsidebilde er tatt av Marit Dyrhaug, og viser noe av den sørlige delen på hovedøya Risøya.

Hovedkontor/Head office
Frederik A. Dahls vei 20
N-1432 Ås
Tel.: (+47) 40 60 41 00
post@bioforsk.no

Bioforsk Nord
Tjøtta
8860 Tjøtta
Tel.: (+47) 40 60 41 00
tjotta@bioforsk.no

Tittel/Title:

Skjøtselsplan for kystlynghei - Risøya, Rødøy kommune, Nordland

Forfatter(e)/Author(s):

Maja S. Kvalvik og Marit Dyrhaug

<i>Dato/Date:</i> 23.10.2013	<i>Tilgjengelighet/Availability:</i> Åpen	<i>Prosjekt nr./Project No.:</i> 420250	<i>Saksnr./Archive No.:</i> Arkivnr
<i>Rapport nr./Report No.:</i> 8 (123) 2013	<i>ISBN-nr./ISBN-no:</i> 978-82-17-01143-9	<i>Antall sider/Number of pages:</i> 17	<i>Antall vedlegg/Number of appendices:</i> 4

<i>Oppdragsgiver/Employer:</i> Fylkesmannen i Nordland v/miljøvernavdelinga	<i>Kontaktperson/Contact person:</i> Ingvild Gabrielsen
--	--

<i>Stikkord/Keywords:</i> Risøya, Rødøy, kystlynghei, skjøtsel, lyngsviing, helårsbeite, gammelnorsk sau	<i>Fagområde/Field of work:</i> Arktisk landbruk og utmark
---	---

Sammendrag:
Denne skjøtselsplanen presenterer kystlynghei på Risøya på oppdrag fra grunneier og Fylkesmannen i Nordland. Skjøtselsplanen baserer seg på kartlegging av vegetasjon knyttet til kystlyngheiene. Planen anbefaler tiltak for restaurering og skjøtsel av kystlyngheiene på Risøya i form av fortsatt helårs sauebeite, rydding, samt sviing på avgrensede områder.

<i>Fylke/County:</i>	Nordland
<i>Kommune/Municipality:</i>	Rødøy
<i>Sted/Lokalitet:</i>	Risøya

Godkjent / Approved

Prosjektleder / Project leader

Håkon Sund, avdelingsleder

Maja S. Kvalvik, forsker

Forord

Denne rapporten beskriver skjøtelsplan i samsvar med Faggrunnlag for kystlynghei (Direktoratet for naturforvaltning 2012). Arbeidet er utført på oppdrag fra grunneier Leif Heløy og Fylkesmannen i Nordland.

Skjøtelsplanen gir faglig funderte anbefalinger for restaurering og skjøtsel av kystlynghei på Risøya. Generell del (A) er hentet ut fra faggrunnlag for kystlynghei, som angir en mal og retningslinjer for kystlyngheier i Norge generelt, og er således ikke forfattet av undertegnede for denne plan. Verdisettingen er definert etter DN Håndbok 13 (Direktoratet for naturforvaltning 2007), og faktaark for kystlynghei utformet av John Bjarne Jordal (Jordal 2012). På Risøya finnes områder der lyngsviing er anbefalt, og disse arealer er beskrevet i skjøtelsplanen og skal ses sammen med retningslinjer for sviing som er vedlagt.

Takk til beitebruker og Fylkesmannen i Nordland for godt samarbeid og for verdifull informasjon.

Tjøtta, 13.11.2013

Maja S. Kvalvik
Bioforsk Nord Tjøtta

Innhold

Innhold.....	3
A. Generell del - kystlynghei	4
Ulike utforminger av kystlynghei.....	4
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle kystlyngheier	5
B. Spesiell del: Risøya	8
Søkbare egenskaper.....	8
Områdebeskrivelse	9
Skjøtselsplan	12
Kilder	16
Vedlegg	17
VEDLEGG 1 - Ortofoto / kart	
VEDLEGG 2 - Bilder	
VEDLEGG 3 - Artsliste	
VEDLEGG 4 - Sviing som skjøtselsmetode, inkl. retningslinjer for sviing	

A. Generell del - kystlynghei

Kystlynghei er en flere tusen år gammel naturtype som er dominert av røsslyng. Den ble skapt i de ytterste, oseaniske strøkene langs Norges kyst der klimaet er så mildt at småfe kan gå ute hele året eller det meste av året. Om sommeren beitet også storfe i lyngheia og lyng ble slått til vinterfôr. For å skape godt beitegrunnlag ble lyngheiene brent slik at det oppsto en mosaikk av gras- og urtevegetasjon (på nysvidde arealer) og lyngvegetasjon. Røsslyng er en eviggrønn dvergbusk som beites hele året, men er viktigst som fôrplante om seinhøsten og vinteren. Grasvegetasjonen er først og fremst vår- og sommerbeite, men særlig starr kan også spille en viktig rolle vinterstid. Selv om det er mange trekk i driftsmåten som er relativt ensartet, varierer både bruken og utformingen av kystlyngheia fra sør til nord og fra øst til vest.

Kystlyngheiene har spilt en viktig rolle i ressursutnyttelsen langs kysten og utgjorde tidligere ca. 2 % av landarealet i Norge. De strakk seg fra Lofoten til Kristiansand (eller muligens Grimstad). Også på noen få øyer i ytre Oslofjorden finnes det noe lynghei, bl.a. på Hvaler i Østfold. Lyngheidriften har gått sterkt tilbake i løpet av 1900-tallet. Når driften reduseres eller opphører, gror lyngheiene igjen. Også skogplanting, gjødsling, oppdyrking, nedbygging og nitrogennedfall utgjør trusler mot gjenværende arealer, og kystlynghei er nå en sterkt truet naturtype (Artsdatabanken 2011). Tradisjonell drift med helårsbeiting og lyngsviing er en forutsetning for opprettholdelse av kystlynghei.

Kystlyngheiene er egentlig ikke bare en naturtype, men en landskapstype som utgjøres av åpne arealer med en blanding av heivegetasjon, myr, havstrand, eng og knauser. Det norske kystlyngheilandskapet utgjør en del av et større lyngheilandskap som finnes langs atlantehavskysten helt ned til Portugal. Også i resten av det europeiske kystlyngheiområdet er lyngheia på sterk tilbakegang. Norge har verdens nordligst kystlyngheier og dermed et spesielt forvaltningsansvar for dem. Brann, beite og økologisk variasjon (fuktighet, pH) gir til sammen et stort mangfold av økologiske nisjer i lyngheisystemet, som igjen gir rom for en rekke arter og økotyper spesielt tilpasset bestemte deler av lyngheisyklusen. Selv om lynghei generelt regnes som et relativt sett artsfattig økosystem, er det totale biologiske mangfoldet knyttet til hele lyngheisyklusen betydelig. Som i de fleste andre semi-naturlige økosystemer øker også artsmangfoldet med kalkinnholdet i jorda (pH), spesielt de skjøtselsavhengige artene.

Ulike utforminger av kystlynghei

Kunnskapen om variasjonen i kystlyngheivegetasjonen er under utvikling. Det nyeste systemet for beskrivelse av variasjonen i norsk natur, Naturtyper i Norge (NiN), deler på grunnlag av vannmetning og kalkinnhold inn kystlynghei i seks grunntyper: kalkkysthei, intermediær kysthei og kalkfattig kysthei (dvs. tørrheier) samt kalkfuktkysthei, intermediær fuktkysthei og kalkfattig kystfukthei (dvs. fuktheier). (www.naturtyper.artsdatabanken.no)

I tillegg til røsslyng er bl.a. blåbær, tyttebær, krekling, smyle, kornstarr, tepperot og skrubbær vanlige arter i norske kystlyngheier. Fukthei skiller seg fra tørrhei ved et framtrædende innslag av fuktkrevende arter og myrarter som klokkeling, blokkebær, rome og bjønnskjegg. Nybrent kystlynghei med lyng i pionerfasen inneholder en del urter og gras, mens gammel lynghei (30-50 år) ofte er meget artsfattig og har et velutviklet mosedekke.

I det følgende gis det en kort beskrivelse av karakteristiske trekk for kystlynghei i sør, vest og nord. For å ivareta det biologiske mangfoldet er det viktig å ivareta lyngheier som representerer variasjonen langs hele kysten i tillegg til variasjonen i fuktighet og kalkinnhold.

Det meste av kystlyngheiene i sør er relativt tørr kystlynghei, fukthei er sjeldnere. I de sørlige heiene forekommer klokkesøte langs kysten fra Lindesnes til Stavanger. I sørhellende lyngheier på litt

næringsrik grunn kan man finne en del andre urter som blodstorkenebb, fagerperikum, kystmaure og firtann. På Lista og Jæren finnes det fortsatt en meget spesiell lyngheitype: lynghei som er et suksesjonstrinn mellom marehalmdyne og skog. De domineres av røsslyng, krekling, krypvier, marehalm og sandstarr.

Kystlyngheiene i vest dvs. fra Rogaland til Møre og Romsdal, har størst utstrekning i vest-øst-retning og for hundre år siden gikk lyngheia her langt inn i fjordene. I dag dominerer imidlertid lyngheia først og fremst de ytterste øyene og de ytre fjordstrøkene. Her finnes arter med høye krav til fuktighet og lang vekstsesong. Klokkelyng, som vokser i fuktigere områder enn røsslyng, er vanlig her, og purpurlyng (NT på Rødlista 2010), som er frostømfintlig, finnes i en smal stripe ytterst på kysten til Sunnmøre. En rekke arter med vestlig utbredelse i Norge har lyngheia her som sitt viktigste habitat, for eksempel vestlandsvikke, lyngøyentrøst, fagerperikum, heiblåfjær og kystmyrklegg. Artsmangfoldet synker fra vest mot øst på grunn av at de klart vestlige artene faller ut.

I nord dvs. fra Trøndelag til Nordland, dominerer fukthei på grunn av mye nedbør og lav temperatur. Torvdybden kan være flere desimeter og overgangen mot myr er glidende. Krekling blir et stadig vanligere innslag nordover og kan bli mer dominerende enn røsslyngen. Siden den har lavere beiteverdi kan det skape problemer i områder med vinterbeiting. Slåttestarr og torvull er også vanlig. Fra Sunnmøre og nordover minker innslaget av vestlige arter, mens innslaget av nordlige arter og fjellararter øker, som for eksempel dvergbjørk, rypebær og molte. Tørrhei kan forekomme i sørhellinger og på arealer med skrint jordsmonn. Her øker andelen av urter og gras som tepperot, engkvein og rødsvingel, og melbær er et karakteristisk innslag. Den norske kysten domineres av fattige bergarter, men nordover finnes det innslag av kalkrike bergarter som gir rik hei med innslag av kalkkrevende arter som flekkmure, blåstarr, reinrose, vill-lin, fjellfrøstjerne og orkideer. Også på skjellsand kan det utvikles slik rik hei.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle kystlyngheier

Skjøtsel

Kystlyngheiene er skapt ved rydding av skog, lyngsviing, beiting og lyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom lynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau sees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystlynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystlynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre saueraser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsføring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystlynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet.

Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lyngsviingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Det er best både for sauene og vegetasjonen om avsviingsområdene ikke er for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauene får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en passe balanse.

I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område, dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase. Førproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel ("moden"), dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med

klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye, er det viktig at man lager individuelle skjøtselsplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing.

Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til fugl, kulturminner, landskapsestetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Man må sørge for å ha brannslukkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og når det er tele eller fuktig jord, dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man skaffe profesjonell hjelp, i hvert fall første gangen.

Restaurering

I gammel lynghei, dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauene. I gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå fortere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

Beiting og dyrevelferd

Ved vurdering av områder med kystlynghei med omsyn til egnethet og kvalitet som beite, må forhold som vegetasjon, mengde og kvalitet av beiteplanter, tilgang på vann, mulighet for å søke ly/skygge m.m. vurderes. Tilgjengelighet med tanke på tilsyn skal også vurderes. Det stilles krav om at det er tilstrekkelig beitegrøde til at dyrenes behov for energi, protein og mineral dekkes både med hensyn til vedlikeholdsfôr og tilvekst, og at antall dyr i ulike deler av beitesesongen tilpasses beitegrunnet.

Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er en hardfør, lett sau som er tilpasset utegangerdrift i store deler av året, eller hele året der og når det er vilkår for det. Krav til beitekvalitet er gjeldende ved hold av gammelnorsk sau og utegangerdrift. Driften skal være tuftet på et opplegg som sikrer god dyrevelferd. Driftsformen helårs utegangerdrift krever godkjenning fra Mattilsynet, og det forutsetter driftsopplegg og tilsyn som tar høyde for situasjoner med behov for tilleggsfôring og ly/enkelt dyrerom.

Ved kombinasjon av område med milde vintre, tilstrekkelig areal og velskjøttet beite med kystlynghei greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Om nødvendig må tilslipp av vær ordnes slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging. Vinterbeite til utegangersau må ha tilstrekkelig med lynghei av god kvalitet. Unge skudd av røsslyng er viktigste vinterbeiteplanta, men tilgang på starr, gras som de finner innimellom m.m. er betydningsfullt for det samlede næringsopptaket om vinteren. Innholdet av protein i fôret er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren, uten at dette er kritisk. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter.

Tilveksten på lam og sauer av gammelnorsk sau ved helårs utegangerdrift i kystlynghei på Vestlandet og Sør-Trøndelag er undersøkt i et forskningsprosjekt. Tilveksten på lammene var høyere i flere av de

undersøkte lokalitetene i Trøndelag enn i Hordaland og Sogn og Fjordane. Det kan være flere grunner til dette, bl.a. har god tilgang på grasområder stor betydning for lammenes tilvekst, men også berggrunn og jordsmonn er faktorer som spiller inn. I noen av lokalitetene på Vestlandet ble det gjort undersøkelser der en så på tilveksten både hos lam og sauer i mer oppdelte perioder. Disse registreringene viste at det var liten tilvekst på lam fra sist i august til først i oktober, men at tilveksten på gimrer og sauer var tilfredsstillende og at disse bedret holdet utover høsten.

I Vestland fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal er situasjonen at en god del av villsaualammene fra kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslakting. Disse lammene som ikke er slaktemodne må overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig fôrtilgang og god dyrevelferd. Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten.

Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhalet raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, ryggja), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med innefôring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og innefôring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten.

Beiting med de langhala sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytting til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe (sinkyr, kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler av Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på Miljødirektoratets hjemmesider:

<http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

Annen aktuell litteratur

Haaland, S. 2002. Fem tusen år med flammer; det europeiske lyngheilandskapet. Vigmostad & Bjørke.
Kaland, P.E. & Vandvik, V. 1998. Kystlynghei. S. 50-60 i: Framstad, E. & Lid, I.B. (red.) Jordbrukets kulturlandskap, Universitetsforlaget, Oslo.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

Nilsen, L.S. (red.) 2009. Naturen. Populærvitenskapelig tidsskrift. 2009-2: 66-128. Spesialnummer om kystlynghei i Norge.

B. Spesiell del: Risøya

Søkbare egenskaper

Navn på lokaliteten Risøya		Kommune Rødøy		Områdenr. 183610312			
ID i Naturbase -		*Registrert i felt av: Maja S. Kvalvik, Marit Dyrhaug		Dato: 12.6.2013			
Eventuelle tidligere registreringer og andre kilder (skriftlige og muntlige) Elven et al. (1988) Botaniske verdier på havstrender i Nordland, B Beskrivelser for regionene Nord-Helgeland og Salten.				Skjøtselsavtale: Inngått år: - Utløper år: -			
Hovednaturtype:		% andel		Utforminger:		% andel	
Kystlynghei (D07) - 80 %				Kalkfattig kysthei (D0707) - 64 %			
Tilleggsnaturtyper:				Kalkfattig kystfukthei (D0708) - 16 %			
Naturbeitemark (D04) - 6 %				Svak lågurtbeiteeng (D0415) - 4 %			
				Beitevåteng (D0421) - 2 %			
Verdi (A, B, C): B			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Bilder				
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11) -							
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):		Vegetasjonstyper:	
< 20 m	x	God		Slått		Torvtekt	Tørr lynghei (D0701/H1) Fuktig lynghei (D0703/H3) Frisk fattigeng (D0404/G4) Våt/fuktig middels næringsrik eng (D0412/G12) Fattig tuemyr (K2) Fattig fastmattemyr (K3) Undervanns-, strandeng- og strandsumpvegetasjon, (U) Elvesnelle-starr-sump, (O3) Lav/mose- og lyngskogvegetasjon (A)
20 - 50 m		Svak	x	Beite	x	Brenning	
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hagestell	
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling			
		Dårlig		Lauving			

Områdebeskrivelse

Innledning

Risøya ble befart av Maja S. Kvalvik og Marit Dyrhaug 12. juni 2013 i forbindelse med tilskuddsordningen for utvalgte naturtyper, og gjennom denne utarbeidelse av skjøtelsesplan for kystlyngheiskjøtsel på Risøya. Ved befaring ble naturtyper kartlagt. Sammen med beitebruker Leif Heløy ble det fokusert på drift, behov og kapasitet samt tilstandsvurdering i forhold til utarbeidelse av skjøtelsesplan. Behov og kapasitet for lyngbrenning ble også vurdert. Tidligere registreringer på Risøya har utelukkende konsentrert seg om den begrensede del strandenger som finnes på øya (Elven et al. 1988).

Beliggenhet og naturgrunnlag

Risøya ligger i Risøyvær, en liten øygruppe rett nordøst for Nordnesøya. Risøya ligger sørvest i Risøyvær, og består av hovedøya Risøya, Innerstrandøya i sørøst (som er skilt fra Risøya ved et grunt sund), samt noen små øyer i sørvest samt i nordøst som er mulig å ta seg til ved fjæra sjø. Lokaliteten er variert med avrunda knauser med delvis skrint berg, store heiområder med myrområder mellom, og noen grasrike beitemarker mellom heiområdene. Berggrunnen består av diorittisk til granittisk gneis, migmatitt, og lokaliteten dekker totalt 810 daa.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper

Hele lokaliteten avgrenses som kystlynghei (D07) der kystlyngheiutformingene har ca. 80 prosent dekningsandel. Utformingene er kalkfattig kysthei (D0707), 64 prosent, samt kalkfattig kystfukthei (D0708), 16 prosent. Vegetasjonstyper er Tørr lynghei (D0701/H1) og Fuktig lynghei (D0703/H3).

Tilleggsnaturtype er naturbeitemark (D04), vurdert å dekke ca. seks prosent av totalarealet. Utforminger er svak lågurtbeiteeng (D0415), fire prosent, og beitevåteng (D0421), to prosent. Vegetasjonstyper er frisk fattigeng (D0404/G4) og våt/fuktig middels næringsrik eng (D0412/G12).

De øvrige 14 prosentandelene dekkes av trivielle utforminger av myr (vegetasjonstyper fattig tuemyr, K2, og fattig fastmattemyr, K3), små strandengområder (vegetasjonstype undervanns-, strandeng- og strandsumpvegetasjon, U), starrsump (vegetasjonstype elvesnelle-starr-sump, O3), bjørkeskog (vegetasjonstype lav/mose- og lyngskogvegetasjon, A) samt noen gamle plantefelt av furu og gran. Disse vegetasjonstypene er ikke verdifulle isolert sett, men er tatt med i lokaliteten da de opptrer i mindre mosaikkandeler som ikke er hensiktsmessige å ta ut.

Artsmangfold

Kystlyngheiene er artsfattige, men røsslyngen opptrer jevnt i alle heiområder. Mesteparten av kystlyngheiområdene på Risøya domineres av krekling der røsslyng flekkvis opptrer som en mengdeart. På enkelte områder dominerer røsslyngen i tette bestand, særlig i to begrensede områder i nordvest og i nordøst på hovedøya. Røsslyngens tilstand er generelt gammel, og vurderes å være i både moden fase (15 - 25 år) og degenererende fase (25 - 50 år). I lokaliteten finnes en god mosaikk mellom fuktige og tørre heiområder. Vanlige arter i de tørrere områdene er skogstjerne, blåbær, slåttestarr, rypebær, skrubbær og smyle. I de fuktigere områdene finnes en god del molte, sammen med blokkebær, torvull, skrubbær, bjønnskjøgg, slåttestarr og tepperot.

Det finnes tre større naturbeitemarker i lokaliteten; to på østsiden av hovedøya Risøya og en på Innerstrandøya. Naturbeitemarka lengst nordøst på hovedøya er generelt tuete, og domineres av

slåttestarr. Her opptreer gulaks og småørkvein som mengdeart. Andre vanlige arter er sølvbunke, engsoleie, engkvein, marigras, rødsvingel, bekkeblom og hanekam. Langs kantene finnes også noe småsyre, legeveronica og gulflatbelg. I tilknytting til gamle hustufter finnes store gamle trær av selje og rogn. Naturbeitemarka litt lenger sør for denne er noe mer artsrik. Her dominerer gulaks, andre vanlige arter er slåttestarr, kornstarr, tiriltunge, engsoleie, fiol sp., følblom, blåklokke, stemorsfiol, forglemmegei sp., stornesle, fuglevikke, myrmaure, fjellfrøstjerne, noe mjødukt, småsyre, geitsvingel, ryllik, kvitkløver, dunhavre og tiriltunge. Naturbeitemarka på Innerstrandøya er nokså artsfattig. Her vokser arter som rapp sp., vanlig arve, øyentrøst sp., gulaks, følblom og ryllik.

På enkelte plasser går naturbeitemarkene gradvis over til små strandengområder, uten tydelige soneringer. Her dominerer rødsvingel, sammen med noe gåsemure.

Det finnes en stor fattigmyr sørvest på hovedøya. Her dominerer torvull, samt noe flaskestarr. Andre arter som vokser her er bukkeblad, kvitlyng og myrhatt. Røsslyng og molte vokser i tuer, sammen med noe krekling og vier. I bunnsjiktet vokser torvmoser. Mellom de to naturbeitemarkene på hovedøya finnes også et større myrområde. Dette domineres av duskull.

Det finnes en del starrsummer tilknyttet små vann på øya. Her vokser arter som slåttestarr, duskull, bukkeblad, myrhatt, flaskestarr og frynsestarr. Det ble også funnet elvesnelle med beitespor i disse områdene.

Lauvkraft og -trær, av først og fremst bjørk, men også noe rogn og selje, opptreer i klynger jevnt over øya. I noen områder kan bestandene benevnes som bjørkeskog. Sør for naturbeitemarka på Innerstrandøya vokser også noe plantet gran og furu, samt noe buskfuru ved hytta på hovedøya. Einer ble observert i svært sparsomme bestand.

Bruk, tilstand og påvirkning

Det er i dag helårsbeite med gammelnorsk sau i lokaliteten. Her går 37 sauer pluss lam. Dagens bruker begynte med helårsbeite i 1994. Antallet var i to-tre år oppe i 50 sauer. På grunnlag av utvikling i lammetall og slaktevekt ble dette vurdert som uheldig høyt og antallet ble redusert til dagens antall. Ved befaring i 2013 ble einer observert svært sparsomt, men i følge grunneier var det mye mer einer før. Det er lite gjengroingsarealer i lokaliteten i dag, da etablert skog blir beitet og det er liten risiko for spredning. På Risøya var det i gamle dager fire gårder med totalt ni hus (bolighus og buer), og lokaliteten har en lang beitehistorie. Øya ble avfolket rundt 1960. Gamle bilder fra 70- og 80-tallet viser at det allerede da fantes en god del lauvtrær på øya. I dag står det en hytte midt på hovedøya, som eies av beitebruker som også er grunneier til ca. 50 % av lokaliteten. Resterende areal eies av to andre grunneiere.

Fremmede arter

Det finnes et mindre granfelt på Innerstrandøya, sør for naturbeitemark. Det vokser også en del buskfuru ved hytta. Det står igjen en del av den gamle hageplanten storhjelmsk (Aconitum napellus, lokalt kalt blåmunker) i tilknytting til naturbeitemarkene, både ved tuftene og ved enkelte gamle lauvtrær ved kantene av naturbeitemarka. Storhjelmsk har en risikovurdering på PH, potensiell høy risiko, i «Fremmede arter i Norge - med norsk svarteliste 2012» (Gederaas et al. 2012).

Kulturminner

Ca. fire gamle steingjerder, ni hustufter, flere gamle e-hus, torvuttak og en gammel steinvei.

Skjøtsel og hensyn

Det anbefales å fortsette beiting med gammelnorsk sau på Risøya. Det er også anbefalt å svi gammel lyng for å fornye røsslyngen og redusere krekling. Det er viktig at de lauvtrær som i dag finnes i lokaliteten ikke sprer seg, og bestanden kan gjerne reduseres. Det er sterkt anbefalt at fremmede arter som gran og furu fjernes. Det er god tilgang på vann i lokaliteten.

Del av helhetlig landskap

I tilknytting til kystlyngheiområdene på Risøya finnes andre verdifulle naturtyper som naturbeitemark, strandenger og myrer, noe som bidrar til å skape variasjon og høyere artsmangfold.

Verdibegrunnelse

Kystlyngheia, myrområdene og naturbeitemarka er relativt artsfattige, og røsslyngen i heiområdene er nokså gammel. Gjengroingsarten einer har svært begrenset utbredelse. På Risøya har det vært helårsbeite av gammelnorsk sau i lang tid (siden 1994) og lokaliteten er rik på røsslyng, noe som er sjeldent i nordnorske sammenheng. Lokaliteten er ikke gjengrodd per i dag, da etablerte skogarealer blir beitet. Det ble ikke påvist rødlistearter ved befaring i 2013, men lokaliteten er stor (ca. 810 daa), og det er mulig at det finnes rødlistearter som ikke ble funnet. Grunnet størrelsen og den lange beitehistorien med utegangersau gis lokaliteten verdi B, viktig. En åpnere mark uten så mange trær, evt. påvisning av rødlistearter og bedre tilstand på røsslyngen gjennom sviing som skjøtselmetode vil kunne høyne verdien på sikt.

Skjøtselsplan

DATO skjøtselsplan: 21.10.2013

UTFORMET AV: Maja S. Kvalvik

FIRMA: Bioforsk Nord, Tjøtta

UTM : UTM33 0399930 Ø, 7389850 N

Gnr/bnr.: 1/19, 1/6, 1/18 og 1/5 (de to sistnevnte er ikke registrert i matrikkelen, og informasjon er fra grunneier)

AREAL (nåværende): 810,7 daa

AREAL etter evt.restaurering: -

Del av verneområde? Nei

Mål

Hovedmål for lokaliteten:

- Bevare kystlyngheiene i god hevd gjennom fortsatt beite av gammel norsk sau.
- Holde landskapet åpent.

Konkrete delmål:

- Opprettholde og øke andelen røsslyng i kystlyngheia.
- Forhindre gjengroing med lauv- og bartrær.
- Fremmede arter som representerer høy risiko for stedegent biologisk mangfold skal være fraværende.
- Arealet av kystlynghei skal være på dagens nivå eller mer.
- Unngå inngrep i form av dreneringer eller utfyllinger.
- Arealer med lauskog skal tynnes ut og gjerne reduseres.

Ev. spesifikke mål for delområde(r): -

- Lyngsviing skal forbedre tilstanden og øke mengden røsslyng. Anbefalt lyngsviing i området er avgrenset på kart i figur 4. Denne skal ses sammen med «Sviing som skjøtselsmetode, inkl. retningslinjer for sviing» i vedlegg 4.

Tilstandsmål arter:

- Bedre hevd av røsslyngen slik at det skapes en bestand med planter i ulike utviklingsstadier.

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:

- Det er sterkt anbefalt at problemarter og fremmede arter som buskfuru og gran fjernes fra lokaliteten.

Aktuelle tiltak

	Prioritering (år)	Ant daa og kostnad
<p>Generelle tiltak:</p> <p>Helårsbeite med gammelnorsk sau. Lokaliteten er stor og beitetrykket (37 dyr) passe for dagens vegetasjonsgrunnlag (i følge slaktevektene oppgitt av beitebruker). Grunnet gammel røsslyng (med lav beiteverdi) i lokaliteten er det viktig med tilsyn vinterstid og evt. vurdering av tilleggsforing. Vurdering av beitetrykket (tilgang på ung røsslyng og tråkkskader) må vurderes jevnlig. Dersom sviing settes i gang som tiltak vil røsslyngtilstanden forbedres, og da kan beitetrykket omvurderes.</p> <p>I øvrig henvis til del A. i skjøtselsplanen.</p>	Årlig	810 daa Kostnader: Arbeidstid. Transport og tilsyn av dyr.
<p>Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle:</p> <p>Sviing. Røsslyngheia er helt avhengig av skjøtsel for å opprettholde sin verdi. Røsslyngplanten taper imidlertid beiteverdi når den blir gammel og forvedet og det anbefales derfor at den fornyes regelmessig gjennom sviing, normalt når den har nådd en alder på 20-25 år. I tillegg finnes det en klar dominans av krekling i de fleste heiområder på Risøya. Krekling beites ikke, og vil kunne forsvinne ved sviing. For å forbedre røsslyngtilstanden og dermed beitegrunnlaget vinterstid, er sviing anbefalt i områder markert på kart i Figur 4. Røsslyngbestanden bør bestå av aldersstadiene pionerfase (0-6 år) og i byggefase (6-15 år). Dette oppnås gjennom sviflater som rulleres (se anbefalte sviområder i Figur 4 og retningslinjer for sviing i Vedlegg 4).</p> <p>Etter sviing vil sviflatene ofte bli ekstra populære beiteområder, og beitetrykket på sviflatene bli så hardt at det hindrer regenerering av ny røsslyng. Det er derfor viktig å følge med på beitetrykket og eventuelt sette inn tiltak som å redusere antall beitedyr, øke mengde tilskuddsfôr vinter og vår, og/eller øke sviarealene.</p> <p>Rydding og tynning av lauvskog. Det er generelt anbefalt at etablert skog reduseres. Første prioritet er rydding på egen eiendom. Andre prioritet er å undersøke muligheten for å få rydde på naboeiendommene. Målet bør være å tynne dagens bestand samt fjerne enkelte lauvskogområder slik at landskapet blir noe åpnere enn i dag. Det er ikke et mål å fjerne all lauvskog, da disse gir ly og mat til dyrene.</p>	<p>Fra 2014 og fremover ved behov</p> <p>Fra 2014 og ved behov.</p>	<p>Ca. 150 daa Kostnader: Arbeidstid ved sviing og utstyr.</p> <p>Kostnader: Arbeidstid til tiltak utstyr.</p>

<p>Fjerning av buskfuru og gran. Alle bartrær anbefales å fjernes da disse er fremmede arter som truer med å spre seg og da påvirke naturverdiene og beitegrunnet i lokaliteten. Spredning av disse kan bekjempes med ryddesag, evt. gjennom lynbrenning. Store trær må felles med motorsag. Det bør være et mål å på sikt fjerne disse helt. Sitkatrærne står i dag på naboeiendom på Innerstrandøya i sør, og tiltak bør vurderes sammen med aktuell grunneier. Buskfuruplantene står først og fremst i tilknytting til beitebrukers hytte.</p>	<p>Fra 2014 og ved behov.</p>	<p>Kostnader: Arbeidstid til tiltak utstyr.</p>
<p>Fjerning av storhjelms (lokalt navn: blåmunk) i naturbeitemarka. Storhjelms er både et kulturminne og samtidig en trussel. En bør ha som mål å beholde en gruppe/koloni med planter, men bekjempe de resterende koloniene som har etablert seg. Dette kan gjøres gjennom å røske opp plantene slik at så mye som mulig av rotsystemet følger med. En annen metode er å slå ned plantene med ryddesag i god tid før avblomstring. Storhjelms sprer seg både med rotstengler og frø og koloniene (kloner) sprer seg sakte utover. Frøene sprer seg over korte avstander, og faren for frøspredning er størst når en har åpen jord rundt plantene, f.eks. ved større våndangrep. Det kan anbefales at en lar en koloni være igjen som et minne fra fortida. Denne bør imidlertid ikke spre seg utover dagens areal. En kan overvåke bestanden ved å slå ned fire lett synlige pinner i kanten av klonene med storhjelms, og følge med om bestanden sprer seg utover pinnene. Utviklingen kan dokumenteres ved å ta bilder.</p>	<p>Fra 2014 og ved behov.</p>	<p>Kostnader: Arbeidstid til tiltak og inspeksjon, samt utstyr.</p>

Øvrige detaljer

UTSTYRSBEHOV

Utstyr i forbindelse med sanking og transport (i dag brukes båt for transport, noe som gjør jobben veldig tung og ineffektiv, en pramme er et bedre alternativ). Sviutstyr (gassbrenner, evt. brannvifter). Eventuell ryddesag for bekjempelse av storhjelms. Motorsag for fjerning av store trær.

OPPFØLGING

Skjøtselsplanen skal evalueres innen: 5-7 år. Dersom det oppstår spesielle behov (ikke tilfredsstillende resultat i dyreholdet, endringer i skjøtsel eller lignende) bør rullering framskyndes.

Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Nei

TILSKUDD

Tilskudd søkt år: 2013

søkt til: beite i kystlynghei (informasjon fra beitebruker)

Tilskudd tildelt år: ikke ferdig behandlet da dette blir skrevet

tildelt fra: -

SKJØTSELAVTALE PARTER

Skjøtselsavtale er ikke inngått.

ANSVAR

Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen:

Grunneier og beitebruker Leif Sivert Heløy har ansvar for tiltak på Risøya.

Fylkesmannen i Nordland v/miljøvernavdelinga har ansvaret for oppfølging og veiledning i tråd med handlingsplan for kystlynghei.

Kilder

Direktoratet for naturforvaltning. (2007). Kartlegging av naturtyper - Verdisetting av biologisk mangfold. DN-håndbok 13 2.utgave 2006 (oppdatert 2007).

Direktoratet for naturforvaltning. (2012). Faggrunnlag for kystlynghei. DN-rapport.

Elven, R., Alm, T., Edvardsen, H., Fjelland, M., Fredriksen, K. E. & Johansen, V. (1988). Botaniske verdier på havstrender i Nordland, B Beskrivelser for regionene Nord-Helgeland og Salten. *Økoforsk rapport 1988:2B*.

Fremstad, E. (1997). Vegetasjonstyper i Norge. - *NINA temahefte 12: 279*.

Gederaas, L., Moen, T. L., Skjelseth, S. & Larsen, L.-K. r. (2012). Fremmede arter i Norge - med norsk svarteliste 2012. Artsdatabanken, Trondheim.

Halvorsen, R. et al. 2009. Naturtyper i Norge (NiN) versjon 1.0.0. - www.artsdatabanken.no (2009 09 30)

Jordal, J. B. (2012). Kystlynghei - verdisetting. (Faktaark for Kystlynghei utformet av John Bjarne Jordal, 15.02.2012).

Kvamme, M., Kaland, P. E. & Nordenhaug, A. (2009). «Gi oss i dag vårt daglige brød», bruk og produkter fra kystlyngheiene. *Naturen*, 2 (133): 76-85.

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M. (1999). *Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker*: Landbruksforlaget.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.

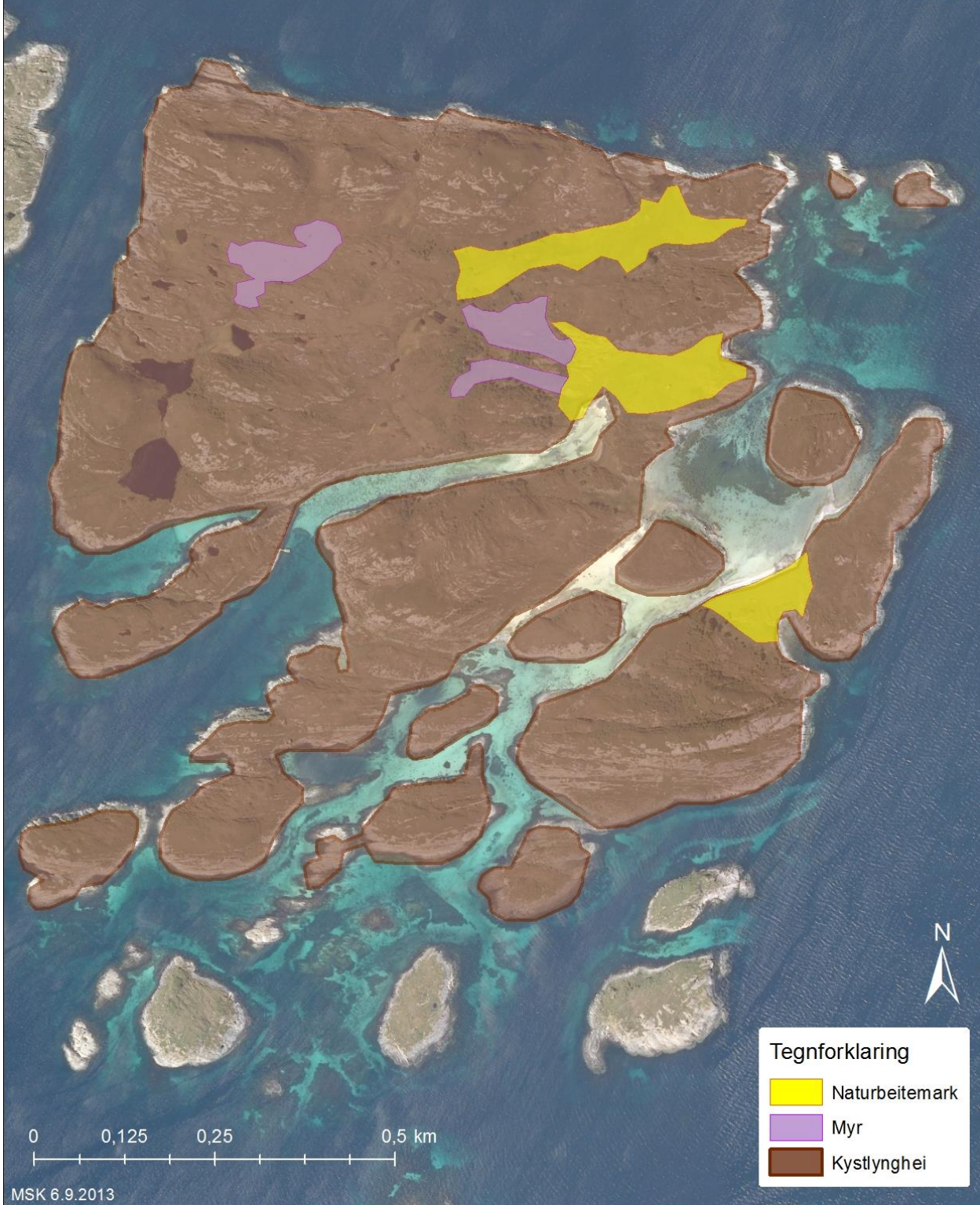
Vedlegg

Nr	Emne
1	Ortofoto/kart
2	Bilder
3	Artsliste
4	Sviing som skjøtselsmetode, inkl. retningslinjer for sviing

Figur 1. Oversikt over avgrensingen av naturtypen kystlynghei i naturbase. I kystlyngheiområdet ligger det også inne en god del naturbeitemark, samt noe myrområder, strandeng og lauv- og barskog.

Risøya, Rødøy kommune
 Dominerende tilleggsnaturtyper

Figur 2. Ortofoto viser de naturbeitemark- og myrområder som dominerer blant tilleggsnaturtypene. Utenfor disse finnes det myr, sump, strandeng og naturbeitemark i småskala mosaikk med kystlynghei.

Figur 3. Sammenhengende bestand av lauv- og bartrær er her avgrenset på ortofoto. Lysrød farge indikerer lauvtrær, rød farge indikerer bartrær. Rundt om og noe vest for hytta (markert med rød stjerne) står det flere enkelttrær av buskfuuru. Røde barskogsområder er anbefalte restaureringsområder. Lysrøde lauvskogområder kan tynnes og fjernes noe, men det er ønskelig å beholde de fleste klyngene. Utenfor polygonene står det enkelttrær av først og fremst bjørk, men også noe selje og rogn.

Figur 4. Ortofoto viser områder som anbefales å svis. I skraverte felt er røsslyngen gammel, sviing er velegnet på grunn av terrengformasjonene, og vegetasjonsdekket er tett. I disse områder vil det være mulig å få fyr på vegetasjonen. Det er mulig at det også utenfor de skraverte feltene finnes behov for sviing. Kartet må sees i sammenheng med retningslinjer for sviing (vedlegg 4).

Risøya, Rødøy kommune
Oversikt over bilder

Figur 5. Rutene på ortofoto viser posisjon og retning på de oversiktsbilder som presenteres i skjøtselsplanen.

Figur 6. Oversiktsbilde tatt vest på hovedøya, i østlig retning. Bilde viser lyngheia og utbredelsen av først og fremst bjørketrær i lokaliteten. Foto: Marit Dyrhaug.

Figur 7. En av de bjørkeklyngene som står på øya. Her er det tydelig at bjørka blir beitet og at det per i dag er liten risiko for nytt oppslag av lauvskog og kratt. Foto: Marit Dyrhaug

Figur 8. Oversiktsbilde tatt vest på hovedøya, i nord/nordvestlig retning. Bilde viser starrsump i tilknytning til vann midt i bildet, samt noe av det store fattigmyrområdet vest på øya. Foto: Marit Dyrhaug.

Figur 9. Oversiktsbilde over samme naturbeitemark som i Figur 10. Bilde tatt i østlig retning. Bilde viser også noe av den smale strandenga som ligger tilknyttet naturbeitemarka. I forgrunnen vises en av tuftene på øya. Foto: Maja S. Kvalvik

Figur 10. Store gamle trær av selje og rogn i kanten av den nordligste naturbeitemarka ved tufter på hovedøya. Her vokser også noe storhjeml. Foto: Marit Dyrhaug.

Figur 11. Storhjeml tilknyttet en gammel hustuft i naturbeitemark sørøst på hovedøya. Foto: Maja S. Kvalvik.

Figur 12. For å komme over til Innerstrandøya, uten å bli våt på beina, benyttes en steinfylling ved fjære sjø. Foto: Maja S. Kvalvik.

Figur 13. Oversiktsbilde over naturbeitemarka på Innerstrandøya. Bilde tatt midt på Innerstrandøya, i sørøstlig retning. Bilde viser også en gammel hustuft. Foto: Maja S. Kvalvik.

Figur 14. Oversiktsbilde over Innerstrandøya. Bilde tatt fra den kolleformete holmen rett nordøst for Innerstrandøya, i sørvestlig retning. Lengst opp til høyre i bildet vises noe av de store feltene med gran og bjørkeskog som finnes på den sørlige delen av Innerstrandøya. Foto: Maja S. Kvalvik.

Figur 15. Bilde viser de grantrær og noe bjørk som finnes mellom naturbeitemarka og kystlyngheia sør på Innerstrandøya. Foto: Maja. S Kvalvik.

Figur 16. Bilde viser noen av de buskfurutrærne som står i tilknytting til hytta på hovedøya (markert med rød stjerne på Figur 3). Foto: Maja S. Kvalvik.

Figur 17. Røsslyngen er nokså gammel og forvedet enkelte steder i lynchheia. Foto: Maja S. Kvalvik.

VEDLEGG 3 - Artsliste (ikke fullstendig)

Bekkeblom	Rogn
Bjønnskjegg	Ryllik
Blokkebær	Rypebær
Blåbær	Rødsvingel
Blåklokke	Røsslyng
Blåmunk	Selje
Bukkeblad	Skogstjerne
Buskfuru	Skrubbær
Dunbjørk	Slåttestarr
Dunhavre	Smyle
Duskmyrull	Smårørkvein
Einer	Småsyre
Engkvein	Starrsump
Engrapp	Stemorsfiol
Engsoleie	Storhjeml
Fjellfrøstjerne	Stornesle
Flaskestarr	Sølvbunke
Frynsestarr	Sølvvier
Fuglevikke	Vanlig arve
Følblom	Øyentrøst sp.
Geitsvingel	
Gran sp.	
Gulaks	
Gulflatbelg	
Gåsemure	
Hanekam	
Heigråmose	
Hvitkløver	
Kornstarr	
Krekling	
Kvitlyng	
Legeveronika	
Løvetann sp.	
Marigras	
Mjødurt	
Molte	
Myrhatt	
Myrmaure	
Rapp sp.	
Tiriltunge	
Torvmyrull	
Tyttebær	
Vier sp.	

VEDLEGG 4 - Sviing som skjøtselsmetode, inkl. retningslinjer for sviing

Lyngsviing som skjøtselsmetode - en kort introduksjon

Målet med lyngsviing er å forbedre beitet i lyngheier og sikre det biologiske mangfoldet. Røsslyngplanten taper beiteverdi når den blir gammel og forvedet og den bør derfor fornyes regelmessig gjennom sviing, normalt når den har nådd en alder på 15-25 år. I løpet av levetiden gjennomgår røsslyngen 4 faser, fra pionerfasen (0-6 år), byggefasen (6-15 år), moden fase (15-25 år) til degenererende fase (25 -50 år). I moden fase blir vedproduksjonen større enn bladproduksjonen. Det er nå sviing må til for å brenne bort den gamle forvedede røsslyngen og samtidig stimulere både nyspiring fra røttene og frøspiring fra frø lagret i jordsmonnet (Kvamme et al. 2009).

På Helgelandskysten og i Nord-Norge generelt vil røsslyngen vokse langsommere grunnet lave sommertemperaturer (Direktoratet for naturforvaltning 2012). Sammenlignet med Vestlandet er det derfor ikke behov for å brenne like ofte. Beitetrykk vil også påvirke og gi variasjoner i røsslyngens livssyklus. For svakt beitetrykk i en røsslynghei vil kunne gjøre at lyngen vokser hurtig, og gammel røsslyng vil tape beiteverdi. For sterkt beitetrykk vil kunne gjøre at røsslyngen blir utkonkurrert av gras, halvgras og urter.

Røsslyng er en brukbar beiteplante og det er de friske årsskudda, både langskudd og kortskudd, som hovedsakelig blir beitet. God beitetilgang i sommerhalvåret er viktig for at dyra skal ha god kondisjon når vinteren kommer. Det er først og fremst på vinteren at dyrene beiter på røsslyngen. Sviing av gammel røsslyng vil ved siden av å gi et bedre vinterbeite, bedre sommerbeitet ved at urter og gras vil utgjøre en større del av plantebestanden de første årene etter sviing. Både sviing og rydding er gode tiltak for bedring av beitekvaliteten sommerstid, i stedet for grøfting og planering i verdifulle lyngheiområder.

Det er viktig at lyngheiene beites etter sviing slik at trær og andre uønskede planter ikke etablerer seg i sviflatene. Det viktigste beitedyret i lyngheiene er utegangersauen som spiser av røsslyngen om vinteren. Helårs utegangersau foretrekker gras og urter om sommeren, mens om vinteren er det viktig med tilstrekkelige arealer med røsslynghei. En vedlikeholdt lyngheimosaikk gir den høyest mulige biodiversiteten hos kystlyngheiene og det beste beitet for helårs utegangersau. Brannflatene må ha begrenset størrelse for at en skal oppnå denne mosaikken. Dette er også viktig fordi store brannflater vil ta livet av mus, insekter og andre dyreslag som ikke klarer å flykte ut av brannfeltet eller ned under bakken. Med en småskala mosaikk vil også innvandringen av planter og dyr gå hurtigere til de nysvidde, mer næringsrike, feltene. Det er likevel viktig å ta hensyn til sviing i områder med svært mye gammel røsslyng (store gamle røsslyngstammer mer eller mindre uten blad). I disse kan sviflatene utøkes noe for å forhindre at beitetrykket blir for stort på små sviflater i etterkant av sviing, da det vil spire mye ung og fristende røsslyng. Det er avgjørende å nøye følge med beitetrykket etter sviing, for å unngå at sauen beiter for mye slik at de unge røsslyngskuddene ikke rekker å etablere seg.

På Helgeland blir ikke røsslyngplantene like store sammenlignet med på Vestlandet, og andelen brennbar ved i de gamle plantene er ikke like høy. Det kan derfor oppleves som om det er vanskelig å få fyr på lyngheiene her i nord. I gras- og urterike heiområdene er det også en mindre andel røsslyng, og et sammenhengende brennbart vegetasjonsdekke er derfor mer sjeldent. Det er avgjørende at lyngbuskene over jorda er tørre nok for å få fyr, og at jordoverflaten er tørr nok for at mosedekket skal brenne. Det er derfor bra hvis man utfører sviing etter noen dager med vind. I gamle dager sa man at det skulle ha blåst nordavind i minst tre dager før lyngsviing (Norderhaug et al. 1999). Sviingen foretas best i vintermånedene februar og mars, men er det mye snø kan det utsettes til begynnelsen av april. Ved barfrost i november, desember og januar kan sviing foretas også i disse månedene. Det er også mulig å svi sein høst. Vær oppmerksom på hekkende fugl og gjeldende regler for åpen brenning (se Retningslinjer for sviing lenger ned). For å ha kontroll over brannen er det viktig at det er tørt i jordbunnen, eller at den er våt, slik at ikke jorda får for høy temperatur og ilden sprer seg ukontrollert. Frossen eller våt jordbunn vil også hindre at humusen med frøbanken vil brenne opp.

På selve dagen for sviing er det fint hvis vinden er jevn og stabil og av passe styrke. Svak vind vil gjøre at lyngen brenner dårlig, og svak vind skifter lett retning. Vinden bør heller ikke være for sterk. Da flytter brannfronten seg så hurtig at brannen blir ufullstendig, en kan og lett miste kontroll på brannen. Tradisjonelt sa man at passe vind var laber bris. For å få slukket brannen må man før sviing planlegge å svi mot en naturlig avslutning i terrenget, for eksempel toppen av en haug, bart berg, myrområde eller sjø. Hvis ikke dette er mulig, bør man svi av små branngater i kantene og i enden før en svir av det store feltet.

Terrenget bestemmer hvor mange personer som trengs ved sviingen. En åpen mark uten naturlige grenser for brannen krever flere personer for å kontrollere flammene sammenlignet med avsviing av et nes ut mot sjøen der det kan holde med en eller to personer.

Retningslinjer for sviing

(redigert etter SNO-retningslinjer, gjeldende fra 2011)

Det formelle

- Det er kommunen som er myndighet vedr. åpen brenning. Åpen brenning er bare tillatt dersom kommunen har åpnet opp for dette gjennom «forskrift om åpen brenning og brenning av avfall i småovner». Sjekk om kommunen har åpnet opp for dette. I motsatt fall må det søkes dispensasjon for forbudet.
- Stedlig politi skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning.
- Brannvesenet skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning.
- Naboer og grunneiere skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning.
- Kontakte Statens Naturoppsyn (SNO) v/Runar Omnøy for å avklare forekomst av og behov for hensyn til fugl i området.
- Kontakt evt. også Norsk Ornitologisk Forening (NOF).

Planlegging

- Antatt svisyklus ligger generelt i Norge på omtrent 15 år, i Nord-Norge noe lenger. Men hvor ofte en bør svi samme delflate avhenger av røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Sjekk røsslyngtilstanden: gammel og grov røsslyng bør brennes, men regenereringa etter brann kan ta noen år og det er viktig å følge med på dette slik at ikke all røsslyng i området brennes før ny kommer tilbake. Vær oppmerksom på at planteproduksjonen er lav det første året etter sviing. Det er også viktig å huske på at der målsetningen er å bevare kystlynghei bør en i utgangspunktet ikke svi samme flate oftere en hvert tiende år. For hyppig lyngsviing fører til utvasking av plantenæringsstoffene.
- Planlegg godt hvor det skal brennes (se ortofoto figur 4 med anbefalte sviområder) - en mosaikkstruktur mellom brente og ubrente flater er å foretrekke. Sviing i lynghei bør skje i

mosaikk med flater på maks 10-15 dekar for å få best mulig variasjon. I områder med svært mye gammel røsslyng (store gamle røsslyngstammer mer eller mindre uten blad) kan sviflatene utøkes noe for å forhindre at beitetrykket blir for stort på små sviflater i etterkant av sviing, da det vil spire mye ung røsslyng. Det er avgjørende å nøye følge med beitetrykket etter sviing, for å unngå at sauene beiter for mye slik at de unge røsslyngskuddene ikke rekker å etablere seg.

- Svi ikke to nabosviflater etter hverandre. Det anbefales å vente 3-5 år før en svir nabosviflaten. Vindstyrken og -retning vil imidlertid avgjøre hvor det er best å svi (vanligvis brenner man med vinden). Det viktigste er å få svidd! Dette betyr at man kan være noe fleksibel med den endelige avgjørelsen av hvilken sviflate som skal svis av, avhengig av tilgjengelighet av eventuelle naturlige avslutninger for flammene.
- Ha en plan for hvordan brannen skal slukkes. Finnes det naturlige avslutningslinjer (som stier, myrkanter, bart berg eller tjern) eller må det brennes branngater? Ei branngate bør ha en bredde på 5-6 meter. Branngater skapes ved å svi av flater samme år som sviinga eller året før. Svi branngatene i svak vind og om mulig mot vindretningen, slik at vegetasjonen brenner langsomt med relativt høy varme.
- Utstyr som trengs til sviing: gassbrenner/blåslampe for å få fyr, og brannslukkere. Brannslukkerne består av en metallplate montert på et langt skaft. Det anbefales å bruke de langskaftede skogbrannvisperne som brannvesenet bruker. Kontakt brannvesenet for lån eller kjøp av disse. Et godt alternativ er aluminiumspader på lange skaft. Flammene slukkes med brannvifte/aluminiumspade gjennom å «slå» på flammene slik at de kveles.
- Brenn alltid mens jorda er fuktig eller det er tele i jorda (seint høst til tidlig vår fram til senest 15. april). Senere må man søke spesielt om tillatelse (Fylkesmannen).
- Det bør vises særlig aktsomhet ved sviing på tynt jordsmonn av hensyn til fare for erosjon og skader på fjell.
- Busker av vanlige treslag på over en meter skal kappes og fjernes før eller etter sviing i områder som er viktig for beiting, biologisk mangfold eller friluftsliv.
- Ta hensyn til fugl. Brenning skal skje før hekketiden. Vær obs på at noen arter, for eksempel havørn, legger egg allerede i mars.
- Ta hensyn til fornminner og kulturminner. For å bevare kulturminner skal det ikke brennes helt inntil disse. Dette skjer for eksempel ved at det finryddes en sone på bakken på 1-3 meter rundt kulturminner før brenning.

Under brenning

- Bruk arbeidsklær av bomull eller ull, kraftige støvler, lue og arbeidshansker. Kunstfiber smelter lett.
- Begynn tidlig for å utnytte dagslyset! Det kan ta lang tid å få slukket brannen og en bør sette av hele dagen.
- Brenn bare under gunstige værforhold; laber bris er passe vindstyrke.

- Vanligvis brenner man med vinden. Vurderingen av hvilken retning flammene skal gå avhenger også av sviflatens topografi, fuktighet og branngater/naturlige grenser. Det kan være enklere å få lyngheia til å brenne i oppoverbakke. Men vær oppmerksom på at flammene sprer seg mye raskere oppover en bakke enn nedover. Flammene sprer seg også betydelig raskere med vinden enn mot vinden. Det er viktig å ha arealet under full kontroll, f. eks. at det er omringet av snø eller har naturlige eller skapte grenser/branngater. Ved usikkerhet er det bedre å tenne på øverst i terrenget og/eller brenne mot vinden. Det vanligste er likevel å la brannen følge vindretningen.
- Ha godt mannskap og slukkeutstyr (brannvifter, spader med lang skaft, snøskuffer etc.).
- Bruk gassbrenneren/blåselampen til å tenne på flere steder ved siden av hverandre slik at det hurtig danner seg en brannfront. Dette vil gi en mer fullstendig brenning, da den intense varmen fra brannfronten gjør at vegetasjonen tørker noe før den tar fyr.
- Da brannen er startet og brannfronten er skapt slukker man den brannfronten som brenner i feil retning, og følger etter på begge sider for å forhindre at brannfronten får utvikle seg mot sidene.
- Avgrensede sviflater (se figur 4) kan inneholde en del myrpartier og annet som ikke kan/må svis. Det viktigste er å fornye røsslyng og holde ned gjengroingsarter. Punktvisi der det trengs. Dette gjelder spesielt i kuperte områder med fuktigere søkk mellom lyngtuene.
- Slukk omtrent to timer før det blir mørkt, og bruk tiden på å kontrollere at alt er under kontroll. Det er lettere å se røyk i dagslys.
- Ved slukking; vær bak flammene og slukk brannen fra kilden ved å «slå» på flammekilden slik at ilden kveles. Slukk brannen på bakketoppen. Da mister flammene noe av kraften og er lettere å slukke.
- Tar det fyr i maurtuer vær oppmerksom på at disse kan ulme i dagevis hvis man ikke svir av all vegetasjon/material som kan brenne.

Etter brenning

- Gå aldri fra et område hvor det fortsatt kommer røyk. Forsikre deg om at brannen er godt slukket. Brann i humusen vises ved at det kommer opp litt røyk fra bakken. Disse «underjordiske» brannene kan spres ukontrollert hvis man ikke forsikrer seg om å slukke ved å trampe på bakken.
- Ha nok beredskap ved behov for etterslukking.
- Stedlig politi skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet.
- Brannvesenet skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet.
- Naboer og grunneiere skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet.

- Fjern døde busker og kvister. Døde busker som står igjen etter sviing kan ellers forårsake jurbetennelse som en følge av stikk- og rispskader hos dyr som går på beite i disse områdene. Eventuelle busker og trær som ikke allerede er blitt fjernet før sviing anbefales også fjernet.
- Tegn inn på kart hvilke områder som er brent og når de er brent!
- Svidde felt bør sjekkes for uønsket oppslag av fremmede og problematiske arter og trær 2-4 år etter sviing, og eventuelle oppslag ryddes. Hvis oppslag av trær ikke blir nedbeitet kan en oppjustering av beitetrykket hjelpe.

Spesielle hensyn for Risøya

Siden området har ikke blitt svidd før/i nyere tid må man samle erfaring i de første årene om:

- Hvordan sviing fungerer, f.eks. hvor det er skrint kan det være vanskelig å sette fyr på vegetasjonen og hvorvidt flammene kan gå videre uten å slukne med en gang.
- Hvor raskt regenererer røsslyngen og annen vegetasjon etter sviing.
- Hvor ofte man bør svi samme delflate. Dette er avhengig av røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Antatt syklus ligger mellom hvert 15. eller 20. år, men dette må vurderes individuelt for hvert tilfelle.